

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

Некалькі слоў аб тым, як абараніць дзяцей ад сэксуальнага гвалту

Адаптацыя, пераклад, склад і друк публікацый сумесна
фінансаваныя са сродкаў Нарвежскага Фінансаванага Механізма
2014–2021, Праграма „Унутраныя справы” Притулак і Міграцыя
(PA18), у рамках праекту „Абараняем дзяцей, у тым ліку дзяцей,
якія засталіся без апекі, якія звярнуліся аб атрыманні прытулку,
ад гвалту”.

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

URZĄD DO SPRAW
CUDZOZIEMCÓW

Сэксуальны гвалт – з’ява, якое здараецца з многімі дзецьмі. Па выніках даследаванняў можна зрабіць выснову, што, паводле аператыўных даных (2018 г.) – 7%. Такім чынам, кожнае 14 дзіця становіцца ахвярай той ці іншай формы гвалту да 15 гадоў.

Увага:

Насуперак меркаванню многіх людзей, у большасці выпадкаў сэксуальным гвалтам над дзецьмі з’яўляюцца людзі, якіх яны добра ведаюць – напрыклад, сваякі і сябры сям’і, суседзі, трэнеры, інструктары і г.д.

Сэксуальны гвалт, які перажывае дзіця, часта негатыўна ўплывае на яго паўсядзённае функцыянаванне і будучыню.

Дзеці не ў стане самастойна спыніць вінаватых у сэксуальных гвалтах, ім цяжка выявіць шкодныя паводзіны іншых людзей. Мы, дарослыя, павінны ведаць, што рабіць, калі падарэем, што дзіця падвяргаецца сэксуальнаму гвалту.

Увага:

- Сэксуальны гвалт над дзецьмі можа працягвацца шмат гадоў, перш чым ён стане выкрыты.
- Большасць выпадкаў сэксуальнага гвалту над дзецьмі ніколі не раскрываюцца.
- 80% вінаватых у сэксуальных гвалтах паходзяць з асяроддзя, добра вядомага дзіцяці.

Што такое сэксуальны гвалт над дзецьмі?

Сэксуальны гвалт над дзецьмі – гэта сэксуальныя дзеянні з дзіцем, учыненыя асобай, якая мае ўзроставыя, фізічныя або інтэлектуальныя перавагі перад дзіцем. Злоўжывальнікам можа быць дарослы або значна старэйшае дзіця.

Прыклады шкодных сэксуальных паводзін у адносінах да дзяцей – у тым ліку фізічнага кантакту

- Дакрананне да інтымных частак дзіцяці для сэксуальнага задавальнення.
- Заахвочванне або прымушанне дзіцяці эратычна дакрануцца да іншага чалавека.
- Заахвочванне або прымус вашага дзіцяці да аўтаэротыцы.
- Здзяйсненне палавога акту з дзіцем.

Шкодныя сэксуальныя паводзіны ў адносінах да дзяцей-без фізічнага кантакту

- Паказваць дзіцяці парнаграфічныя матэрыялы.
- Паказваць дзіцяці свае ці чужыя інтымныя месцы з мэтай яго эратызацыі.
- Агальненне дзіцяці, не звязанае з апекай або лячэннем дзіцяці.
- Фатаграфаванне дзіцяці для стварэння парнаграфічных і эратычных вобразаў.
- Заахвочваць дзіця назіраць або слухаць сэксуальныя дзеянні – рэальныя або прайграныя (напр. з Інтэрнэту, або іншых электронных носьбітаў).
- Правядзенне з дзіцем гутарак аб эратычным змесце, якое выходзіць за рамкі палавога выхавання.

Памятайце!

Сэксуальны гвалт над дзіцем з’яўляецца злачынствам, якое караецца пазбаўленнем волі да 12 гадоў. Сэксуальны гвалт над дзецьмі з’яўляецца разнастайнасцю забароненых дзеянняў, указаных у Крымінальным кодэксе Польшчы. Сэксуальны гвалт над дзецьмі адбываецца пры прамым сэксуальным кантакце паміж дарослым і дзіцем, а таксама калі такі кантакт адбываецца праз Інтэрнэт. У Польшчы таксама з’яўляецца злачынствам валоданне любым эратычным матэрыялам з удзелам дзяцей.

Злачынцы сэксуальнага гвалту над дзецьмі

Злачынцамі часцей за ўсё з'яўляюцца людзі, добра знаёмыя дзіцяці з яго бліжэйшага акружэння. Яны часцей мужчыны, чым жанчыны. Часам яны прымаюць на сябе маску добрых, карысных людзей, якія любяць дзіця і жадаюць дапамагчы сваёй сям'і клапаціцца пра яго. Бывае і так, што гэта жорсткія людзі, якія выклікаюць страх у асяроддзі.

Вопыт палавога кантакту з дарослым часта траўміруе дзіця і можа ўплываць на яго на працягу ўсяго жыцця.

Сімптомы і наступствы сэксуальнага гвалту над дзецьмі

Вельмі цяжка адказаць на ключавое пытанне пра сэксуальны гвалт: як вы можаце сказаць, што ваша дзіця стала ахвярай такога злачынства?

Варта падкрэсліць, што адзінай фіксаванай карціны сімптомаў, якія назіраюцца ў дзіцяці, не існуе. Узнікненне, выяўленасць і колькасць сімптомаў залежаць ад шматлікіх фактараў, такіх як узрост дзіцяці, рысы характару, рэакцыя навакольнага асяроддзя на раскрыццё, папярэдні вопыт барацьбы са стрэсам дзіцяці, тып адносін з злачынцам, магчымае жыццё і пагрозы здароўю.

Адзінымі пэўнымі паказчыкамі сэксуальнага выкарыстання з'яўляюцца: цяжарнасць, венерычныя захворванні і наяўнасць біялагічнага матэрыялу злачынца ў адтулінах цела дзіцяці.

Іншыя сімптомы могуць або не могуць сведчыць аб сэксуальным гвалце. Назіранае трывожнае паводзіны дзіцяці, напрыклад, абапрэласці, дрэнны настрой, успышкі гневу і многія іншыя, могуць сведчыць пра гвалт, але таксама могуць быць вынікам іншых цяжкіх перажыванняў дзіцяці, такіх як развод бацькоў, смерць члена сям'і, канфлікт або гвалт у сям'і.

Папярэджальныя сігналы ў паводзінах дзіцяці, якія могуць паказваць на сэксуальнае выкарыстанне

- пазбягае заставацца сам-насам з канкрэтным чалавекам,
- паказвае нечаканы страх перад дарослым або не жадае з ім кантактаваць,
- спрабуе гаварыць пра злоўжыванні намёкамі і незразумелымі пытаннямі; напрыклад, яны могуць згадаць, што хтосьці папрасіў іх захоўваць таямніцу, задаць хвалючыя пытанні аб распадзе сям'і або падзяліцца вопытам сэксуальнага гвалту сябрам або калегам.

- апісвае паводзіны дарослага, паказвае на тое, што чалавек спрабуе зблізіцца з ім, праводзіць з ім час па-за кантролем бацькоў, кантактуе з дзіцем праз сацыяльныя сеткі, засыпае яго падарункамі,
- здаецца прыгнечаным і замкнёным; скардзіцца на фізічныя захворванні, якія не абгрунтаваныя з медыцынскай пункту гледжання,
- мае праблемы са сном,
- мае захворванні, якія сведчаць аб злоўжыванні – напрыклад, боль у вобласці інтымных частак,
- мае праблемы з канцэнтрацыяй увагі, школьныя адзнакі паніжаныя
- паводзіць сябе агрэсіўна, імпульсіўна, пастаянна раздражняецца
- прадпрымае незвычайныя палавыя паводзіны – ініцыюе гульні, якія імітуюць розныя формы палавога акту, прапануе іншым людзям ласкі пры перасячэнні інтымных межаў.

Сэксуальны гвалт выклікае дэпрэсію, посттраўматычнае стрэсавое засмучэнне, псіхасаматычныя сімптомы, самапашкодванні, спробы самагубства, залежнасць або засмучэнні харчовай паводзінаў у некаторых ахвяр.

Варта таксама памятаць, што часам сімптомы жорсткага абыходжання могуць быць вельмі стрыманымі, незаўважнымі для навакольнага асяроддзя, могуць не з'яўляцца зусім або з'яўляцца пазней у жыцці дзіцяці.

Доўгатэрміновыя наступствы сэксуальнага гвалту ў дзяцінстве

Адным з найбольш распаўсюджаных доўгатэрміновых наступстваў жорсткага абыходжання з дзецьмі з'яўляецца хранічная або перыядычная дэпрэсія.

Негатыўнае ўяўленне аб сабе, нізкая самаацэнка або пачуццё бездапаможнасці з'яўляюцца агульнымі наступствамі сэксуальнага гвалту

Ахвяры гвалту працягваюць гадамі адчуваць сябе стыгматызаванымі і ізаляванымі. Яна тым большая, чым бліжэй злачынец эмацыянальна да дзіцяці.

Ахвяры сэксуальнага гвалту ў дзяцінстве могуць мець праблемы ў сваім дарослым жыцці з задаволенасцю сваім шлюбным жыццём, усталяваннем блізкіх і трывалых адносін або дасягненнем жыццёвых мэтаў.

Якая сэксуальнасць з'яўляецца нармальнай сярод дзяцей?

Сэксуальнасць з'яўляецца неад'емнай часткай кожнага чалавека, незалежна ад узросту. Ніжэй прыведзены няпоўны спіс натуральных праяў сэксуальнасці, якія з'яўляюцца натуральнымі на канкрэтным этапе развіцця дзіцяці.

Ад 3 да 6 гадоў (дашкольны перыяд)

Агульныя:

- Пытанні з'яўлення ў свеце дзяцей, ролі маці і бацькі ў нараджэнні і нараджэнні дзіцяці, анатамічных адрозненняў паміж хлопчыкамі і дзяўчынкамі.
- Моцная патрэба ў фізічнай блізкасці, абдымках і пацалунках.
- Выкрываючы сваю галізну, не саромеючыся гэтага.
- Дзеці, якія бачаць і датыкаюцца да інтымных частак цела (напр. гуляюць у доктара, тату і маму).

Здарацца:

- Мастурбацыя з блізкасцю і без.

Перыяд ад 7 да 11 гадоў (перыяд ранняга школьнага ўзросту)

Агульныя:

- Дзіця моцна ідэнтыфікуе сябе са сваім падлогай. Засвойваюць сацыяльныя паводзіны, характэрныя для ўласнага полу.

Здарацца:

- Цікавасць да сэксуальнасці (напр. дзяўчынак цікавіць павелічэнне грудзей, пытанні, звязаныя з менструацыяй, хлопчыкі параўноўваюць знешні выгляд сваіх палавых органаў, чакаюць першых валасоў на твары). Тэмы, звязаныя з псіхасексуальным развіццём, у цэлым аналізуюцца ў межах уласнай гендэрнай групы.

Перыяд ад 12 да 16 гадоў (падлеткавы ўзрост)

Агульныя:

- Пытанні аб сэксуальных нормах, прыняцці рашэнняў аб адносінах.
- Мастурбацыя ў прыватных месцах, сэксуальныя фантазіі.
- Частыя і няўстойлівыя закаханасці, стварэнне пар.

Сэксуальны гвалт над дзецьмі ў Інтэрнэце

Развіццё Інтэрнэту істотна змяніла магчымасці камунікацыі і пашырыла доступ да інфармацыі. У той жа час ён даваў злачынцам новыя формы доступу да патэнцыйных ахвяр.

Дзеці і падлеткі сябруюць у Інтэрнэце, гуляюць у гульні, шукаюць адказы на хвалючыя пытанні. Падчас гэтых мерапрыемстваў яны падвяргаюцца шкоднаму кантэнту, небяспечным кантактам і кіберзапалохванне.

У многіх выпадках бацькі не ведаюць, што іх дзіця робіць у Інтэрнэце. Яны не абараняюць яго, таму што не разумеюць, якая небяспека яму пагражае.

Небяспечныя кантакты – спакушэнне дзяцей у Інтэрнэце

Феномен спакушэння дзяцей, званы **грумінгом**, – гэта асаблівая адносіны, якія ствараюцца ў Інтэрнэце паміж дарослым і дзіцем з мэтай яго спакушэння і сэксуальнага выкарыстання.

Спакушаючы дзіця ў Інтэрнэце, злачынца можа імкнуцца пазнаёміцца з ім у рэальным свеце і сэксуальна злоўжываць яго або яе для стварэння дзіцячай парнаграфіі. Злоўжыванні наладжваюць кантакты з дзецьмі праз сацыяльныя сеткі, імгненныя паведамленні, звязаныя з Інтэрнэт-гульнямі, блогі, групы па Інтэрэсах.

Злачынца можа выконваць ролю аднагодка або старэйшага настаўніка, які разумее дзіця, мае на яго час, канфліктуе з бацькамі.

Працэс спакушэння ў Інтэрнэце – складаная з'ява – працягласць, інтэнсіўнасць кантакту і спосаб яго правядзення залежаць як ад асобы і патрэбаў злачынцы, так і ад патрэбаў і паводзін дзіцяці.

Кіберзапалохванне

Кіберзапалохванне – гэта адпраўка або публікацыя кантэнту і матэрыялаў з выкарыстаннем Інтэрнэту і мабільных тэлефонаў, накіраваных на нанясенне шкоды іншаму чалавеку.

Часта такія матэрыялы таксама носіць сэксуальны характар або мае сэнс.

Ахвярай абясцэньвання становіцца дзіця, часцей падлетак, прыніжаючы яго ў Інтэрнэце, высмейваючы знешнасць, падрываючы становішча ў групе аднагодкаў, варожа каментуючы яго сэксуальнасць або ненаўмысна выяўленыя пачуцці. Злачынцы выказваюць крайнія, адназначныя меркаванні, выкарыстоўваюць нецэнзурную лексіку ізневажальны слоўнік.

Парнаграфічны кантэнт

Інтэрнэт-парнаграфія, у тым ліку дзіцячая, з'яўляецца надзвычай шкодным зместам, з якім дзіця можа сутыкнуцца, займаючыся рознымі відамі дзейнасці ў Інтэрнэце.

Дзіцячая парнаграфія – цяжкае злачынства. Яго вытворчасць, захоўванне і распаўсюджванне супярэчаць польскім законам і караюцца турэмным зняволеннем.

Сэкстынг – небяспечная і ў той жа час вельмі рызыкаўная з'ява, звязаная з выкарыстаннем Інтэрнэту.

Сэкстынг – гэта адпраўка адзін аднаму мультымедыйных паведамленняў, якія змяшчаюць аголеныя або моцна распранутыя фатаграфіі сваіх або атрыманых ад аднагодкаў.

Памятайце!

- Усталюйце правілы карыстання Інтэрнэтам з вашым дзіцем.
- Давайце свайму дзіцяці толькі пазітыўны і бяспечны кантэнт.
- Пагаворыце са сваім дзіцем пра іх вопыт у Інтэрнэце.
- Наладзьце параметры бяспекі на прыладзе.
- Усталюйце праграмы бацькоўскага кантролю.

Ці магу я захаваць сваё дзіця ў бяспецы?

Навучыце дзіцяці пяці простым правілам:

1

калі вы кажаце „не”, гэта азначае „не”

2

сігналацыя, калі вам патрэбна дапамога

3

вы добра робіце, калі кажаце пра сакрэты, якія хтосьці хоча вам прымусіць

4

памятайце, што Ваша цела належыць толькі Вам

5

інтымныя часткі цела асабліва абаронены

Самае важнае! Навучаючы дзіцяці абараняцца ад небяспекі, ніколі не забывайце, што вы нясеце адказнасць за яго ці яе бяспеку, а не за дзіця. Нават самае падрыхтаванае дзіця можа апынуцца ўразлівым перад хітрасцю дарослых і складанасцю пагроз. Сачыце за тым, з якімі дарослымі кантактуе ваша дзіця і ці бяспечна ён праводзіць час.

Маё дзіця падверглася сэксуальнаму гвалту

Раскрыццё сэксуальнага гвалту – гэта цяжкі і абцяжвальны вопыт для дзіцяці. Дзеці, якія перажылі сэксуальны гвалт, адчуваюць цэлы комплекс пачуццяў – страх, сорам, смутак, гнеў, як у адносінах да злачынцы, так і да сябе, і пачуццё віны.

Такія дзеці часта адчуваюць сябе адзінокімі і думаюць, што не могуць нікому раскрыць тое, што з імі здарылася. Яны любяць сваіх бацькоў і самых блізкіх людзей, але баяцца іх рэакцыі, саромеюцца, хочуць засцерагчы іх ад інфармацыі, якая можа разбурыць іх цяперашняе жыццё.

Асабліва цяжка раскрыць жорсткае абыходжанне, калі вінаватым быў нехта з сям’і дзіцяці. У такіх сітуацыях незнаёмы, ананімны, добры чалавек можа дапамагчы дзіцяці пераадолець гэтыя страхі і падтрымаць яго ў выбары найлепшай стратэгіі вырашэння цяжкай сітуацыі.

Размова з дзіцем пра сэксуальны гвалт

Абавязкова запэўніце дзіцяці, што вы яму верыце, на яго баку і зробіце ўсё магчымае, каб абараніць і падтрымаць яго. Скажы, што не пакінеш яго аднаго, што будзеш размаўляць з людзьмі, якія табе дапамогуць.

Важна запэўніць дзіця ў тым, што ён не вінаваты ў тым, што здарылася, і што вінаваты заўсёды нясе адказнасць за гвалт.

Ці раблю я яшчэ больш балюча свайму дзіцяці, калі гавару са сваім дзіцем пра гвалт?

Зрабіце ўсё магчымае, каб дапамагчы дзіцяці раскажаць пра тое, што з ім здарылася. Засяродзьце ўсю сваю ўвагу на дзіцяці, адкладзеце мабільны тэлефон, адпачніце ад іншых заняткаў. Сядзьце блізка да дзіцяці, але на адлегласці, каб

ён не адчуваў сябе прыгнечаным вамі. Набярыцеся цяргавання, не прыспешвайце дзіцяці, не перагружайце дзіця пытаннямі і сумненнямі. Кантралюйце свае эмоцыі. Цяпер найбольш важным з'яўляецца камфорт вашага дзіцяці, а не ваш жах, лютасць або адчай. Дайце яму блізкасць, але не прымушайце яго да фізічнага кантакту.

Задаючы дзіцяці пытанні, будзьце ўважлівыя, каб яны не наводзілі на думку, не вінавацілі і не падрывалі давер да яго.

Вы можаце пачаць размову з прапановы:

**„Можаш мне растлумачыць,
што здарылася?”**

Што б дзіця ні адказаў, захоўвайце спакой. Заахвочвайце яго развівае тэму, кажучы:

**„Раскажы мне пра гэта.”
„Што было далей?”**

Памятаеце, што не трэба пытацца ў дзіцяці аб усіх дэталях – яму можа спатрэбіцца больш часу, яму можа быць няёмка або страшна. Ваша патрэба ў падрабязным тлумачэнні сітуацыі можа стаць перашкодай для раскрыцця выкарыстання.

Не драматызуйце, але і не рабіце выгляд, што нічога не адбылося і што дзіцяці лепш за ўсё як мага хутчэй забыць усё. Не варта недаацэньваць тое, што кажа дзіця, але і не стварайце атмасферу вялікага няшчасця і пакуты.

Вы дапаможаце дзіцяці справіцца з цяжкімі эмоцыямі, запэўніўшы яго ў гэтым:

- добра, што казалі пра выкарыстанне,
- не злуйцеся на іх за тое, што яны не казалі пра гэта раней або за тое, што яны ўжо пагаварылі пра выкарыстанне з кімсьці іншым,
- верыш яму,
- гэта не яго віна,
- толькі вінаваты нясе адказнасць за сітуацыю выкарыстання,
- можа разлічваць на вас – на вашу прысутнасць, падтрымку, размову пра ўсё, што ён памятае і адчувае, што перажываў і г.д.

Памятай пра сябе!

Інфармацыю, якую раскрывае ваш дзіця, вам можа быць цяжка прыняць. Вы можаце быць у шоку, адчуць сябе страчаным. Вы можаце не верыць таму, што кажа вам ваш дзіця. Нарэшце, вы можаце думаць, што гэта ваша віна, што вы не змаглі прадухіліць злоўжыванні. Калі вы паддаецеся гэтым думкам і пачуццям, вы можаце ўскладніць дзіцяці гаварыць пра сітуацыю і змагацца з ёй. Часам неадпаведная рэакцыя слухача можа прывесці да таго, што дзіця адмовіцца ад раскрыцця інфармацыі. Дзеянне пад уплывам эмоцый таксама абцяжарвае прыняцце рацыянальных дзеянняў.

Пасля таго, як дзіця раскрыў сэксуальнае выкарыстанне, Вы можаце адчуваць сябе страчаным, асабліва калі злачынец з'яўляецца адным з членаў сям'і. Магчыма, вам спатрэбіцца дапамога ў барацьбе з надзвычай моцнымі, супярэчлівымі эмоцыямі, звязанымі з выяўленым гвалтам, такімі як шок, гнеў, нявер'е, пачуццё віны і страх. Шукайце прафесійную дапамогу, звязаўшыся з кансультантамі па тэлефоне для бацькоў і настаўнікаў па пытаннях бяспекі дзяцей **800 100 100**.

Што рабіць? – першыя крокі

КРОК 1: Паведаміце аб выкарыстанні

Калі вы з'яўляецеся рэзідэнтам Цэнтра па справах замежнікаў, паведаміце аб гэтым кіраўніку Цэнтра або іншаму супрацоўніку, якому вы давяраеце. Калі вы жывяце за межамі Цэнтра, вы можаце звярнуцца па дапамогу да школьнага педагога або школьнага псіхолога ў школе Вашых дзяцей.

КРОК 2: Звярніцеся па дапамогу

Дапамогу дзецям, якія падвяргаюцца сэксуальным гвалтам, можна атрымаць у наступных месцах:

Цэнтр дапамогі дзецям – Варшава

Фонд Даем дзецям сілу
01-849 Варшава, вул. Пшыбышэўскага 20/24
тэл.: 22 826 88 62, электронная пошта: cpd@fdds.pl

Цэнтр дапамогі дзецям – Старагارد Гданьскі

Фонд Даем дзецям сілу
83-200 Старагарт Гданьскі, вул. Халера 19а
тэл.: 58 531 00 45, электронная пошта: cpdstarogard@fdds.pl

Тэлефон для бацькоў і настаўнікаў па пытаннях бяспекі дзяцей:

800 100 100 (пн–пт 11:00–15:00, бясплатны званок)

Установы Варшаўскай сеткі дапамогі дзецям: www.fdds.pl/placowki-wspd

Камітэт па абароне правоў дзяцей

00-521 Варшава, вул. Гожа 27А, каб. 5
тэл.: 22 626 94 19, электронная пошта: kopd@kopd.pl

Мясцовыя камітэты па абароне правоў дзяцей:

<http://kopd.pl/o-kopd/oddzialy/>

Упаўнаважаны па правах дзіцяці

тэл. 800 12 12 12 (пн–пт, 8:15–20:00, бясплатны званок)

Нацыянальная служба хуткай дапамогі пацярпелым ад хатняга гвалту „Блакiтная лiнiя”

тэл.: 800 120 002 (кругласутачная дапамога, бясплатны званок)

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

Матэрыял заснаваны на публікацыі: „ЯК ЗАБАРАЊІЦЬ ДЗЯЦЕЙ АД СЕКСУАЛЬНАГА ГВАЛТУ?” КІРАЎНІЦТВА ДЛЯ БАЦЬКОЎ”.

Распрацоўка кантэнту: Ёланта Змарзлік

Кансультацыя: Катажына Катана

Вычытка: Лена Марціняк-Цокала

Графічны дызайн і вёрстка: Норберт Гжэлка

Фота на вокладцы: © vectorfusionart/stock.adobe.com

Адаптацыя матэрыялу на запатрабаванні праекту „Абараняем дзяцей, у тым ліку дзяцей, якія засталіся без апекі, якія звярнуліся аб атрыманні прытулку, ад гвалту”: Ёланта Змажлік

Пераклад на беларускую, украінскую і расійскую мовы: Groy Translation

Copyright © 2021 Фонд Даем дзецям сілу

Фонд Даем дзецям сілу

03-926 Варшава вул. Валечных 59

тэл. 22 616 02 68, biuro@fdds.pl, www.fdds.pl

Тэкст публікацыі даступны па ліцэнзіі Creative Commons

Указанне аўтарства-Некамерцыйнае выкарыстанне –

Без залежных твораў 3.0 Польшча. Тэкст ліцэнзіі даступны на сайце <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>.

Некаторыя правы захаваны за Фондам Даем дзецям сілу.